

Din Eğitiminde Program Geliştirme ve Aile Faktörü

FATİH ÇAKMAK*

Özet: Eğitim kavramı günlük hayatta çok iç içe olduğumuz bir kavram olmakla birlikte çok farklı yönleri ile tanımlanabilecek bir kavramdır. Kavramın kapsam alanı çok geniştir. Bu nedenle bugüne kadar pek çok eğitim tanımı yapılmıştır. Eğitim bir ülkenin en önemli yatırımı olarak yetişen neslin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istedik davranışlar geliştirmeleri olduğuna göre, yetişen neslin davranışlarında beklenen değişikliği gerçekleştirebilmek, eğitim durumunun dikkatle seçilmiş ve özenle oluşturulmuş unsurları içermesine bağlıdır. İşte bu çalışma din eğitiminde beklenen gelişmeyi sağlayabilmek adına süreci etkileyen unsurları ve ailenin bu süreçteki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, eğitim, din eğitimi, program geliştirme, aile.

* Dr. |ODTÜ Geliştirme Vakfı Lisesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

Program Development and Family Factor in Religious Education

FATİH ÇAKMAK

Abstract: The term ‘education’ is not only a simple term in our daily life but it also plays a varied role. It is abroad in a detailed style. Some words just happen to be too abroad as a word and it can get complicated in daily life. That is why since today, many studies were done indicating this term. A nation’s most important accomplishment to have is people with education. The country will be providing its citizens with the knowldegde that it expects. The new generations coming up will be required to learn the cultures’ elements and develop by own experiences. The generation is expected to behave due to education provided to them and carefully follow the guides presented to them. In conclusion, this study in religious education bases on the family’s behavior to the youth generation. It starts early on and a person acts upon what they see, what their family shows them. The mother and father play a huge role and have a huge affect on the person’s beliefs and acts.

Keywords: Human, education, religious education, development program, family.

Giriş

Bilgi; algılama, işleme, değerlendirme, yargılama sonucunda insan zihninin ürettiği, onun dış dünya ile ilişkisini düzenleyen, bir bilinmeyeni anlamlı hale getiren anlam parçası ya da kümesi olarak ifade edilebilir.¹ İnsanın bilgi üretmesi dış dünyadan gözlem, deney, okuma ya da dinleme gibi değişik yollarla verileri toplaması ve bu verileri zihninde “kendine mal etmesi” ile başlar.

Eğitim kurumlarının temel görevi bireyi yaşama hazırlamak, genç ve yetişkinlere kaliteli bir eğitim sunabilmektir. Eğitim kurumlarının bu görevi en iyi şekilde gerçekleştirebilmesi için yapacakları işi en iyi şekilde planlamaları gerekmektedir. Bu planlamanın, milletin toplumsal karakterine, yetişen neslin gelişim düzeylerine, ilgi ve ihtiyaçlarına göre şekillenmesi zorunludur. Eğitim kavramı günlük hayatta çok iç içe olduğumuz bir kavram olmakla birlikte çok farklı yönleri ile tanımlanabilecek bir kavramdır. Kavramın kapsam alanı çok geniştir. Bu nedenle bugüne kadar pek çok eğitim tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Durkheim’e (1858-1917) göre eğitim, “çocukta fiziksel, entelektüel ahlaki hallerin uyandırılması, geliştirilmesi faaliyetidir.”² Eğitim, O’na göre, yetişkinlerin yetişen nesli toplumun sahip olduğu değerlere uygun olarak şekillendirmesidir. Eğitimde amaç, çocuğun toplumun değerlerini kazanmasıdır.³ John Dewey’e (1859-1952) göre eğitim, “yetişkin olmayanların, içinde yaşadıkları sosyal guruba katılımları ile gerçekleşen ve katılanların gelişim ve yönlendirmelerini garanti eden bir sosyal fonksiyondur.”⁴ Burada eğitim, yetişkin olmayan bireyin sosyalleşme sürecini yönlendirmeyi ifade eder. Ziya Gökalp’e (1876-1924) göre eğitim, “bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini

¹ Yüksel Özden, *Öğrenme ve Öğretme*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 3.

² Durkheim’e ait tanım için bkz, Halis Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yayınları, İstanbul, 1995, s. 17; Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 15.

³ Durkheim’in tanımındaki eğitimin amacı için bkz. Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 16.

⁴ Tanım için bkz. Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 16; Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelken-tepe Yayınları, Ankara, 1975. s. 11.

vermesidir.”⁵ Türk toplumun yapısı üzerine yaptığı araştırmalarda çağdaşı Durkheim’in “toplumsal idealizm” görüşünden etkilenen ve “birey yok, toplum var” düşüncesini savunan Gökalp de eğitimin amacını, bireyin yetişen neslin fikir hayatına katılımı olarak belirtir.

Good, içinde yaşadığı toplum içinde kişinin, sahip olduğu yada olacağı, tutum, değer, yetenek ve diğer davranış şekillerini geliştirdiği süreç olarak ifade ettiği eğitimi⁶, “seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okulun) etkisi altında sosyal yeterlik ve optimum bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreç”⁷ olarak tanımlar.

Eğitim en genel anlamında insanları belirlenen amaçlara uygun olarak yetiştirme işidir. Bu yetiştirme işi, insanın davranışındaki değişimle, kişiliğin oluşumu ve farklılaşmasını sağlar. Burada kullandığımız tanımlarda olduğu gibi, eğitimin en genel amacı ve bu amaca uygun en geniş anlamı, toplumdaki “kültürleme”⁸ sürecinin bir parçası oluşudur. Bu süreç, ailede başlar, sokakta, okulda, iş hayatında vs. yaşam boyunca devam eder.

1. Eğitim Programı ve Eğitimde Program Geliştirme

Eğitim bilimlerinde program, eğitim hedeflerini gerçekleştirmek için öğrencilerin karşı karşıya geldikleri düzenli öğrenme yaşıntılarının tümüdür.⁹ Eğitim programı kavramı, M.Ö. I. yüzyıla kadar dayanan geçmişinde Roma’da yarış arabalarının üzerinde yarıştıkları oval yarış pistini ifade eder. Latince “curriculum” (koşu pisti) olarak kullanılan kavram zamanla soyut bir anlam kaymasıyla birlikte “izlenen yol” anlamında eğitim programına dönüşmüştür.

Konular listesi, ders içerikleri, çalışmaların programlaması, öğretim materyalleri listesi, derslerin sıralanması, hedef davranışlar

⁵ Ziya Gökalp’in tanımı için bkz. Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*, s. 17.

⁶ Carter V. Good, (ed.), *Dictionary of Education*, McGraw Hill Book Company, New York, 1959, s. 1.

⁷ Good, *Dictionary of Education*, s. 195.

⁸ Kültürleme; toplumun yetişen bireyleri kendi istek ve beklentisine göre yönlendirmesi, etkilemesi ve değiştirmesidir. Tanım için bkz. Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 125.

⁹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Hıfzı Doğan, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, Önder Matbaacılık, Ankara, 1997, s. 9; Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Anı Yayınları, Ankara, 1999, s. 19.

grubu, okul içinde ve dışında öğretilen her şey, okul personeli tarafından planlanan her şey¹⁰ gibi anlamlarda kullanılan eğitim programı kavramının tanımı üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Carter V. Good'un hazırladığı eğitim sözlüğünde eğitim programı, "bir çalışma alanında sertifika ya da diploma alabilmek için sistematik olarak sıralanması gereken dersler ya da konulardan oluşan bir liste"¹¹ anlamında kullanılmaktadır. Caswell ve Campbell, eğitim programını konular listesi olarak değil, daha çok, "öğrencilerin, öğretmenlerin rehberliği altında kazandıkları yaşantıların tümü olarak"¹² tanımlar. Her iki tanıma baktığımızda birincisinde; eğitim programının, dersler ve konularından oluşan bir liste olarak; ikincisinde ise okul içi etkinlik olarak tanımlandığını görmekteyiz.

Türkiye'de program geliştirme çalışmalarının öncülerinden Varış eğitim programı kavramına hedeflere ulaştıran bir araç olarak yaklaşır. Ona göre program, çocuklarda ve gençlerde istenen davranış değişikliğini meydana getirmek üzere hazırlanan ve sürekli yenilenen bir araçtır. Bir taraftan eğitim politikası ve teorisiyle diğer taraftan uygulama alanıyla yakından ilgilidir. Varış, eğitim programını, "bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarını gerçekleştirme yönünde tüm faaliyetlerdir"¹³ olarak tanımlar.

Kimi eğitimciler tarafından bir sistem olarak düşünülen eğitim programı insanlar ve süreçlerle, işlemler ve tarafların örgütlenmesi ile uğraşırken¹⁴, kimilerine göre de konu alanı ya da içerik olarak düşünülmüştür¹⁵. Kanaatimce eğitim programının çok amaçlı ve planlılığı düşünüldüğünde, onu sadece konu alanı olarak tanımlamak ve sınırlamak pek mümkün değildir. Bütün bu açıklamalardan

¹⁰ Eğitim programı kavramının anlamı ve kullanımı ile ilgili bkz. Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 2.

¹¹ Good, *Dictionary of Education*, Good, s. 196.

¹² Tanım için bkz. Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, s. 2.

¹³ Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*, Alkım Yayınları, Ankara, 1994, s. 18.

¹⁴ Örneğin bkz. Taba, Tyler, Ertürk ve Varış'ın tanımlarında; öğrenme yaşantılarının tümünün planlanması gibi.

¹⁵ Örneğin, Good ve kısmen Caswell ve Campbell'ın tanımlarındaki gibi.

sonra eğitim programını “okul içi ve dışında bireye sağlanan planlı öğrenme yaşantıları düzeneği” olarak ifade etmek mümkündür. Bu tanımlamadaki öğrenen tüm yaşantısı boyunca öğrenmekte olan insandır. Okul içi faaliyetler öğretim ya da ders ortamını, okul dışı faaliyetler planlı ya da plansız eğitim hareketlerini ifade eder.¹⁶ Programın bütününe bir düzenek olarak ifade edilmesi de bunun sistemli bir yapılanma ve sistemli bir süreç olduğunu belirleyebilmek içindir.

Eğitim “bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istenilen davranışlar geliştirmeleri süreci”¹⁷ olduğuna göre, eğitim programı da “okul içi ve dışında bireye sağlanan planlı öğrenme yaşantıları düzeneği”¹⁸ olarak tanımlandığında; eğitim tanımındaki istenilen davranış değişikliğini gerçekleştirebilmek, eğitim programı tanımındaki, öğrenme yaşantıları düzeneğinin dikkatle seçilmiş ve özenle oluşturulmuş unsurları içermesine bağlıdır.

Bu unsurlar; öğrencide geliştirilmek istenen davranış değişikliklerinin belirlenip, bir sıraya konması¹⁹ anlamında programda ulaşılacak istenen hedefler; istenen davranışları geliştirmede belirlenen öğrenme yaşantıları düzeneği anlamında öğrenene sunulan içerik, öğretme-öğrenme süreci ve öğrenme yaşantılarının beklenen davranış değişikliğini gerçekleştirmedeki etkililik derecesi²⁰ anlamında öğrenilenlerin değerlendirilmesidir. Bu ana unsurlar arasındaki ilişkiyi düzenleme de program geliştirme sürecini ifade eder. Hedef, içerik, öğrenme-öğretme ortamı ve ölçme-değerlendirme öğelerinden oluşan bu süreç, bireyin etkili bir gelişimini sağlayabilmek amacıyla varolan plandan değerlendirmeye dek uzanan bir süreçtir.²¹

¹⁶ Öğrenmenin tek başına bir yaşantı olmadığını belirten Ertürk, her yaşantının onunla bağlantılı ve etkileşim halinde olduğunu belirtir. Daha fazla bilgi için bkz. Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 94-95.

¹⁷ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 12.

¹⁸ Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, s. 5.

¹⁹ Yetişek geliştirmede üzerinde durulması gerekli ve kaçınılmaz nitelikte olan ana hususlar için bkz. Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 13; Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, s. 60.

²⁰ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 13.

²¹ Program geliştirme temeli unsurları ile ilgili bkz; Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 14-15; Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, Pagem A Yayıncılık, Ankara,

2. Program Geliştirmenin Temel Unsurları

Hedef: Program geliştirmede hedefler belirlenirken eğitim felsefesi, eğitim psikolojisi, eğitim ekonomisi, eğitim sosyolojisi alanlarının verilerinden faydalanmak bir gerekliliktir. Eğitimin insanla ilgili farklı yönlerini inceleyen bu alanların verileri hedeflerin belirlenmesinde süzgeç rolü üstlenir.²² Bu özellikler amaçları belirlemede eğitime katkıda bulunan ölçütleri ortaya koyarlar.²³

Hedeflerde bulunması gereken genel özellikler şunlardır: Hedefler; toplumun ve bireylerin özelliklerini dikkate almalıdır. Toplumun ve bireylerin ihtiyaçlarını kapsmalıdır. Kendi içinde çelişkili olmamalı, tutarlı olmalıdır. Genel eğitimin, kurumun, dersin ve konunun amaçlarına uygun olmalıdır. Belirgin, açık, seçik olmalıdır. Ölçülebilir olmalıdır.²⁴

İçerik: Programın ikinci unsuru içeriktir. İçerik, kazandırılmak istenen davranışlar olarak ifade edilen hedeflere ulaşmak için belirlenen konular bütünüdür.²⁵ Belirlenen davranışlara ulaşmada hangi konular ya da üniteler eğitime konu yapılacaktır? Bu ünite ya da konular nasıl sıralanacaktır?²⁶ İşte bu sorulara verilen cevaplar ve belirlenen konular dizisi içeriği oluşturur. İçeriğin hedefle doğrudan ilişkisi, bilimselliği, alanla ilgisi ve güncelliği, sistematikliği, diğer öğrenmelerle kaynaşıklığı, öğrenmeyi kolaylaştırıcılığı, konuyu detaylarıyla ortaya koyma özelliği²⁷ gibi ölçütler içerik seçiminde dikkat edilmesi gereken ölçütlerdir. Ayrıca içerik sıralanırken konuların, basitten, karmaşığa, kolaydan, zora, somuttan, soyuta doğ-

2004, s. 39.

²² Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001. ss. 25-28.

²³ Eğitimin psikolojik, sosyolojik, felsefi ve ekonomik temelleri ile ilgili bkz. Mehmet Şişman, *Öğretmenliğe Giriş*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2000; Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*; Leyla Küçükahmet, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.

²⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Varış, *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*, s. 160.

²⁵ Daha fazla bilgi için, bkz. Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 13-14; Demirel, *Öğretme Sanatı*, s. 40.

²⁶ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 116.

²⁷ İçerik seçiminde dikkat edilmesi gereken ölçütler il ilgili daha fazla bilgi için bkz. Demirel, *Öğretme Sanatı*, s. 40-41.

ru olması öğrenenin gelişim özelliklerine uygunluk açısından bir gerekliliktir.

Öğrenme-öğretme yaşantıları: Programın üçüncü unsuru, öğrenme-öğretme yaşantılarıdır. Öğrenmenin gerçekleştiği yer olarak en önemli unsurdur. Muhtemel öğrenme yaşantıları ya da eğitim durumları²⁸ olarak öğrenme-öğretme süreci, belirlenen içeriğe uygun olarak programın hedefinin gerçekleştiği yerdir²⁹. MEB öğretim programlarında öğrenme-öğretme etkinliği, işleniş, dersin işlenişi, örnek işleniş gibi ifadelerle³⁰ yer bulan öğretme-öğrenme süreci, belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla sıralanan konu bütünü'nün hangi yöntem ve tekniklerle, hangi araçlarla, nasıl işleneceğinin³¹ belirlenmesidir.

Ölçme-değerlendirme: Programın dördüncü unsuru, ölçme-değerlendirmedir. Ölçme-değerlendirme süreci, belirlenen hedeflere göre sıralanan ünite ve konu bütünü'nün, belli yöntem, teknik, araç-gereç ile sunulması sonucunda öğrenende istenilen davranışların gerçekleşip-gerçekleşmediğinin ölçülmesi ve bu ölçmenin nasıl yapılacağı'nın belirlenmesi sürecidir.³²

3. Program Geliştirme Yaklaşımları

Program geliştirmede en önemli hususlardan birisi program geliştirmede hangi yaklaşımın ya da hangi modelin benimseneceği meselesidir. Program tasarım anlayışlarında Demirel, üç temel yaklaşımdan söz eder.³³ Bunlar: Konu merkezli, sorun merkezli, öğrenen merkezli program tasarımı yaklaşımlarıdır.

Konu merkezli program tasarımı, “derslere göre düzenlenen program”,³⁴ “konu alanı ders programı”³⁵ olarak isimlendirilen ve

²⁸ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 15.

²⁹ Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Alkım Yayınları, Ankara, 1986, s. 10.

³⁰ Demirel, *Öğretme Sanatı*, s. 42.

³¹ Tosun, *Đin Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 117.

³² Ölçme-değerlendirme unsuru ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 15-16; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, s. 22; Doğan, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, s. 28-29; Demirel, *Öğretme Sanatı*, s. 42.

³³ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 60-65.

³⁴ Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 93.

³⁵ Doğan, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, s. 9.

genellikle uygulamalarda kullanılan tasarım biçimidir. Dört farklı şekilde uygulandığı gözlenir: Konu tasarımı; disiplin tasarımı; geniş alanlı tasarım; süreç tasarımı.”³⁶

Sorun merkezli program tasarımları; toplum ihtiyacını esas alan yaklaşım³⁷ olarak isimlendirilen bu yaklaşımda, sorun olarak algılanan toplumun karşılanmamış ihtiyaçları, kültürel ve geleneksel değerleri güçlendirme amacına yönelik olarak programların tasarlanması savunulur.³⁸ Öğrencilerin toplumsal ihtiyaçları, ilgi ve becerileri üzerinde durulur. Yaklaşımın toplumsal ihtiyaçlara verdiği değere göre farklı uygulama biçimlerinden bahsedilir. Bunlar: Yaşam şartları tasarımı, çekirdek tasarımı, toplumsal sorunlar ve yeniden kurmacılık tasarımıdır.³⁹

Öğrenen merkezli program tasarımları; yüzyılın başından itibaren eğitim alanında öne çıkmış anlayıştır ve her konunun öğrenci ihtiyacına göre belirlenmesi esasına dayanır. Eğitim hayatın kendisidir. Birey, eğitimin dışardan katılımcısı değil etkin bir parçasıdır. Eğitim, birey merkezli yaklaşım ve evrensel düşünme stratejisi ile ele alındığında birçok yönüyle değişim ve gelişime uğrayacak, böylece bireyin ve toplumun ilgi ve ihtiyaçları ile uyumlu olacaktır.⁴⁰

4. Din, Eğitim ve Din Eğitimi

İnsanlık tarihinin ortaya koyduğu temel olgulardan birisi, en ilkelinden en gelişmişine kadar insanoğlunun sürekli bir din duygusuyla ilişkili oluşudur.⁴¹ Bu ilişkide temel hareket noktası din duygusunun ya da inanma ihtiyacının doğallığıdır.⁴² “Kendini Allah’ın insanlara yaratılıştaki verdiği dine ver, Allah’ın yaratışında değişme

³⁶ Dört farklı uygulama ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 61-62.

³⁷ Doğan, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, s. 8.

³⁸ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 63.

³⁹ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 63-65.

⁴⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Cavit Binbaşoğlu, *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları* MEB Basımevi, İstanbul, 2000, ss. 21-34.

⁴¹ Din insan ilişkisi ve bu ilişkinin sürekliliği için bkz. Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 31; Hüseyin Atay, “Müslümanın Günlüğü”, *AÜİF Dergisi*, 35, 1996, s. 1.

⁴² Din duygusunun kaynağı ve inanma ihtiyacının doğallığı ile ilgili bkz. Pazarlı, *Din Psikolojisi*, s. 37; Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s. 38.

yoktur.⁴³ Bireyin ve toplumun dinden uzak olması mümkün değildir. Din; hem maddi ve manevi yapısı ile insanın ihtiyaçlarını karşılar, hem de birlik ve beraberlik duygusunun sağlanması, ahlaki değerlerin belirlenmesi ve sosyal kontrolün kurulması ve sağlanması ile topluma yön verir.⁴⁴

Dinin ortaya koyduğu değerlerin, kişide ve toplumun hayatındaki yeri ve önemi tartışma götürmeyecek kadar açık bir meseledir.⁴⁵ Gerek İlahi, gerek insani olsun, insanın olduğu her yerde mutlaka bir din olmuş, bu inanış insanın hem bireysel yaşantısında hem de toplumsal yaşantısında köklü izler bırakmıştır.⁴⁶ İnsanı başıboş bırakılmayacak özelliklerde yaratan ve ona yol göstermeye çalışan Yaratıcı, sonsuz iyilik sahibi bir varlık olarak, insana insanca yaşamının kurallarını öğretmeye çalışırken öğrenme ve öğretme faaliyetinin dinin temel eylemi olduğunu göstermiştir.

Dinde ve genel olarak eğitimde iki kaynak üzerinde durmak gerekiyor: Biri yaratılış, diğeri edinme. Yaratılış Allah'tandır. Onda insanın kendisinin katkısı yoktur. Yaratılış iyiye ve yararlıya doğru bir eğilim, bir kuvvet taşır. Edinme ise, insanı etkileyen iç ve dış şartlarla değişen duygulara, heyecanlara ve zihin faaliyetlerine bağlı olarak onun farklılaşması ya da değişmesi sürecini ifade eder. Bu değişmeye en genel ifadesiyle eğitim diyoruz.⁴⁷ Nasıl ki genel eğitimin amacı, insana, iyi, güzel vs. gibi doğru meziyetleri kazandırmaksa, din eğitiminin ve dinin amacı da aynıdır. Bütün dinlere bakıldığında mensuplarını doğru hasletlere yönlendirmeleri açısından bir ortaklık görürüz.⁴⁸ Bunu sağlamak için din eğitimi gereklidir ve nasıl olması gerektiği de tartışılmalıdır.

Tosun *Din Eğitimi Bilimine Giriş* kitabında din eğitimi-din öğ-

⁴³ Rum Suresi, 30/30.

⁴⁴ İnsan için dinin lüzumu ile ilgili bkz. Tümer- Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 39-42.

⁴⁵ Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980, s.18.

⁴⁶ Din-kültür etkileşimi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, AÜF Yayınları, Ankara, 1975, ss. 96-100.

⁴⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için, Beyza Bilgin- Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 32-38.

⁴⁸ Saffet Bilhan, "Din Eğitiminin Amacı" (Tebliğ Özeti), *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri*, Gelişim Matbaası, Ankara, s. 95.

retiminin neliği başlığında; din ve eğitim kavramları üzerinde durduktan sonra din eğitimi kavramını ele alır. Kavramın politik veya teolojik delillendirmelerden değil bilimsel olarak araştırılması gerekliliğini belirttikten sonra, din ve eğitim kavramları ile ilgili belirlenmelerden hareketle din eğitimi, “bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci”⁴⁹ olarak tanımlar.

Çok tartışılan bir konu olmasına rağmen Türkiye’de Din dersleri yakın zamanlara kadar bilimsel yöntemle incelenmiş, araştırılmış değildir.⁵⁰ Ülkemizde çeşitli platformlarda din eğitimi üzerine yapılan tartışmalar din eğitiminin niteliğinden ziyade, din eğitiminin gerekliliği, laik bir ülkede din eğitimi ve öğretiminin yeri, din eğitimi yapan liseler ve yüksek okullar gibi din eğitimi politikaları üzerine yoğunlaşmaktadır.⁵¹

5. Din Eğitiminde Program Geliştirme

Din eğitimi, “bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci”⁵² olarak tanımladığımızda, bu tanımlamaya göre din eğitimi programını, bireyin dini davranışlarında istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecinde gerekli ve geçerli olan öğrenme yaşantıları düzeneği⁵³ olarak tanımlarız.

Bir eğitim programında var olan dört temel unsur olarak, hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme din eğitimi programı için de geçerlidir. Hedefleri belirlemede dikkat edilecek hususlar, hedeflerin aşamalı sınıflandırılması, hedeflerin özellikleri, içerik belirleme ölçütleri, öğrenme-öğretme yaşantıları sürecinde kullanılan yöntem, teknik, araç, gereç ve değerlendirme süre-

⁴⁹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, ss. 24-30.

⁵⁰ Din Dersinin tarihiyle ilgili olarak bakınız: Beyza Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*; İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye’de Din Eğitimi*, MEB Basımevi, Ankara 1966; H. Ali Koçer, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi*, Ankara 1967; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1988.

⁵¹ Daha fazla bilgi için bkz. Tosun, “Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış”, *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*, TDV Yayınları, Ankara, 1996, s. 95-96.

⁵² Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 24-30

⁵³ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 116.

cinin nasıl olması gerektiği gibi program geliştirme sürecini ifade eden işleyiş, konu alanının kendine has özellikleriyle din eğitimi program geliştirme süreci için de geçerlidir.

Bağımsız bir disiplin olarak Din dersinin bilimsel yöntemlerle nasıl yapılabileceği, din alanındaki yeniden yapılanmanın nasıl olması gerektiği sorularının cevabı uzun bir süreci, bu süreçte gerçekleştirilen çalışma ve sonuçlarını içermektedir. Bu süreç bir yerde sonlandırılacak bir süreç de olmayacaktır. Sürekli kendisini yenileyen, alandaki yeniliklerle hatta eğitimdeki yeniliklerle, insanın ve toplumun değişen ihtiyaçlarıyla birlikte değişen bu arayış da sürecettir. Din eğitimi alanındaki bilimsellik yürüyüşü, bağımsız bir disiplin olarak Din dersinin nasıl olması gerektiği, din alanındaki yeniden yapılanma sürecinde din dersinin etkisi yada katkısının ne olduğu, toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap vermede din eğitiminin de yeniden yapılanması süreci, 2000 yılında gerçekleştirilen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programı ve İmam-Hatip Liseleri Dersleri Öğretim programı ile bilimsel somut ürününü vermiştir.⁵⁴

Program 28-30 Mart 2001 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyumu" ile bilimsel olarak tartışılmış ve tanıtılmıştır. Daha sonra gerçekleştirilen bilimsel platformlarla⁵⁵ tartışılan, temelinde dinin insan hayatını anlamlandıran, insanın Yaratana ile ve diğer insanlarla ilişkisini düzenleyen ve insana doğru yaşam ilkeleri ile ilgili değer yargıları sunan bir olgu olduğu temeline dayanan Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımların ana düşüncesi, temel ilkeleri kısaca şöyle açıklanmaktadır:

- (1) Yetişen genç insanlara din hakkında doğru bilgi vermek.
- (2) Onları toplumda var olan farklı zihniyetler üzerine düşündürmek.
- (3) Doğru bakış açıları kazanmalarını sağlamak.
- (4) Dinin, birlik,

⁵⁴ Mualla Selçuk- Cemal Tosun, "Türkiye'de ve Almanya'da İslam Din Dersleri", *III. Din Şurası, Tebliğ ve Müzakereleri*, ed. Mehmet Bulut, DİB Yayınları, Ankara, 2005, s. 418; Tosun, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi", s. 753.

⁵⁵ Din öğretiminde yeni yaklaşımlarla ilgili gerçekleştirilen bilimsel platformlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Selçuk- Tosun, "Türkiye'de ve Almanya'da İslam Din Dersleri", s. 418-419.

beraberlik, huzur ve barış unsurlarını sağlayan yönünün keşfedilmesini sağlamak. Bu unsurların birey ve toplum için gerekliliğini görmelerini sağlamak. (5) Akla, bilime, birey ve toplum ihtiyaçlarına dayalı, öğrencinin gelişim özelliklerine uygun bir din öğretimi yoluyla onu her yönüyle hayata hazırlamak.⁵⁶

Disiplinlerarası⁵⁷ yaklaşımla ortaya konan, güçlü bir bilimsel arka plana sahip olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programının hazırlanışındaki temel mantık örgü ve ilkeler; programın türü, programın çıkış noktaları başlıklarında şöyle anlatılır:⁵⁸

Programın türü; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programları, program yaklaşımı açısından bir çerçeve programdır.⁵⁹ Çerçeve program; “genel amaç, ilke ve yöntemleri kimi durumlarda araç ve gereçleri merkezden saptanmakla birlikte, öğrenme yaşantılarının seçilmesi, günlük çalışma çizelgelerinin yapılması, uygulama sırasında ortaya çıkan sorunların çözülmesi gibi konularda yerel okul örgütlerine ya da tek-tek okullara hareket özgürlüğü tanıyan öğretim programıdır.”⁶⁰ Ayrıca programın esneklik boyutu vardır.⁶¹ Hem işlevsel hem de esnektir. Bu iki özellik, iyi bir programın başlıca iki özelliğidir. Programın işlevselliği, kullanışlı, işe yarar, öğrenci ihtiyaçlarına ve gelişimine uygun olması demektir.⁶² Esneklik, çizilen çerçeve içerisinde, farklılıklara ve farklı ihtiyaçlara açık olma, bunlara göre yöntem ve teknikleri kul-

⁵⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Selçuk, Tosun, “Türkiye’de ve Almanya’da İslam Din Dersleri”, s. 419-422.

⁵⁷ Disiplinlerarası yaklaşım, disiplinler programların eksikliklerini tamamlayan, hayatın her alanıyla ilgili, çok yönlü, karmaşık problemlerin çözümü için gerekli olan interdisipliner bir yaklaşımdır. Çünkü, hayat karmaşık ilişkiler bütünüdür ve birey de bu bütünlük içinde vardır ve yaşamaktadır. Disiplinlerarası yaklaşım için bkz. Nurullah Altaş, *Gençlik Dönemi Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, ss. 99-107.

⁵⁸ Cemal Tosun, “İki Binli Yıllarda Türkiye’de Din Öğretimi: Bugünden Geleceğe”, ss. 755-767.

⁵⁹ Çerçeve programla ilgili bkz. Müzeyyen Sevinç, “Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar”, *Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, ed. Müzeyyen Sevinç, Morpa Kültür Yayınları, İzmir, 2003, s. 63-64.

⁶⁰ Tanım için bkz. Recai Doğan- Cemal Tosun, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 41.

⁶¹ Tosun, “İki Binli Yıllarda Türkiye’de Din Öğretimi”, s. 756; Doğan- Tosun, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, s. 41.

⁶² Doğan, Tosun, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, s. 40-41.

lanma demektir.⁶³ Yeni programla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için bir çerçeve çizilmiş, bu çerçeve içerisinde esneklik payı bırakılmıştır. Çünkü; Türk toplumu zengin anlayış ve farklı yaşayış özelliklerine sahiptir. Bu zenginlikler ve farklı yaşayış, öğrenme ihtiyaçlarını farklılaştırabilmekte, farklılıklara göre öğretim yapılmasını gerektirmektedir. Bu her isteyenin istediği şekilde değişiklik yapabilmesi demek de değildir. Burada dikkat edilmesi gereken, belirlenen çerçevenin dışına çıkmamaktır.⁶⁴

Programın çıkış noktaları; programın hazırlanmasında konu merkezci anlayış yerine sorun ve hedef merkezli bir yaklaşım önemsenmiştir. Öğrenci, toplum, kültür ve evrensel olan sorun ve hedefleri belirlemede hareket noktası olmuştur. Uzak ve genel amaçlar olarak, Türk Milli eğitiminin amaçları ve okulun amaçları yönlendirici, sınırlayıcı ve bütünlüyci olmuş, genelde din, özelde ise İslam dini ve ahlak, programın çerçevesini belirlemiştir.⁶⁵

Program hazırlanırken, toplum ihtiyacı hareket noktası ise, öğrencinin gelişim düzeyi, toplumun ihtiyacı ve içinde yaşanan kültür, varsa evrensel boyut, din, İslam dini, ve ahlak, süzgeç görevi görür. Tüm benzer çıkış noktaları için aynı süreç geçerlidir. Her süreçte çıkış noktası mutlaka din ve ahlak süzgecinden geçirilir. Bunun nedeni dinin ve ahlakın programın çerçevesini belirlemesi, yani din ve ahlakın katkıda bulunabileceği hedeflerin programda yer almasıdır.⁶⁶

Programın hazırlanma sürecinde hareket noktalarından birisi, toplumsal ihtiyacı belirleme, toplumun nasıl tepki vereceğini gösterme, toplumsal tepkinin doğru bilgiyle nasıl aşılabileceğini belirlemedir.⁶⁷ Programın ve eğitim aktivitelerinin işlevsel olması, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesiyle ve yaşanan sorunların çözümüne katkıda bulunmasıyla mümkündür. Bu amaçla işlevsel bir

⁶³ Tosun, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi", s. 756.

⁶⁴ Daha fazla bilgi için, Tosun, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi", s. 756.

⁶⁵ Tosun, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi", s. 757.

⁶⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Tosun, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi", s. 757.

⁶⁷ Daha geniş bilgi ve bütün bu süreçleri ifade eden tablolar için bkz. Tosun, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi", ss. 758-760.

programı geliştirmek, toplumun ihtiyaçlarının belirlenmesiyle, sorunların ortaya konmasıyla mümkündür. Öyleyse toplumun ihtiyaçları nelerdir? Sorunlar nelerdir? İhtiyaçlar ya da sorunlar programda yer almış mıdır? Toplumun ihtiyaçlarını belirlemek ve sorunları saptamak amacıyla, program geliştirme sürecinde öğrenci velilerinin beklentilerinin ortaya konması ve programın bu açıdan değerlendirilmesi önemli bir ihtiyaç olmaktadır.

2000 yılında din öğretiminde yeni yaklaşımlar ile başlayan bilimsel yürüyüş zaman içerisinde alanla ilgili yeni çalışmalara ışık tutmuş ve yön vermiştir. Bu çerçevede 2005 yılında ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi programı, 2006 yılında da ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi programı yenilenmiş ve uygulanmaya konmuştur. Bu süreçte, programın vizyonu, programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar, programın temel yaklaşımı, programın yapısı, programın çıkış noktası, programı hazırlama sürecinde toplum ihtiyacı vs. gibi önemli yenilikler yapılmıştır. Bugün de hala bu çalışmalar artarak devam etmekte, her geçen gün alanla ilgili bilimsel yöntem ve teknikleri, kullanımını içeren çalışmalar yapılmaktadır.

6. Din Eğitiminde Ailenin Rolü

İnsan sosyal bir varlıktır. Hayata hazırlanması uzun zaman alır. İnsan hayata sarılmak, yaşamayı öğrenmek ve yaşamsal ihtiyaçlarını gidermek için genelde çevresine, özelde yakın çevresi olan ailesine muhtaçtır.⁶⁸ Çünkü, insan haricindeki tüm canlılar sahip oldukları yaşamsal özelliklerini doğuştan getirirler. İnsan ise kendisini diğer tüm varlıklardan üstün kılan potansiyeli içinde taşımakla birlikte,⁶⁹ doğuşunda güçsüz olup, bir şey bilmez. İnsan ancak eğitimle ve sahip olduğu potansiyeli kullanmayı öğrendiğinde insan olur. İnsan yaşamında, doğumundan önce başlayan ve hayatın sonuna kadar etkisini sürdüren fizyolojik olduğu kadar ekonomik, kültürel ve toplumsal yönleriyle de kişinin gelişimini, davranışlarını biçimlendirip yönlendiren bir kurum olarak aile, bu eğitimin birinci derece-

⁶⁸ Öğrenim-çevre etkileşimi için bkz. Binbaşoğlu, *Genel Öğretim Bilgisi*, s. 26.

⁶⁹ Nahl Suresi, 16/78.

de verildiği yerdir.⁷⁰ Bu nedenle, tarih içerisinde çeşitli farklılıkları ile birlikte insan için önemi tartışılmayacak kurumların başında aile gelir. Pek çok bilgi ve düşünce aile hayatında edinilir.⁷¹ Gerek bilgi, gerekse görgü anlamında çocuk ilk olarak ne kazanırsa bunu çevresinden, özellikle de yakın çevresi olan ailesinden kazanacaktır.⁷²

Aile sadece neslin devam ettiği yer değildir. Aile, tarihi mirasın aktarıldığı, geçmiş-bugün-gelecek bağının kurulduğu, bu bağ ile geçmişin devam ettiği yerdir. Çocuğun dünyaya geldiği sosyal ve kültürel çevre olarak ailede, içinde yaşadığı toplumun dilini, dinini, hukukunu, kültürünü, sanatını, örf ve adetlerini, yaşayış biçimlerini ve alışkanlıklarını öğrenir ve kabul eder. Bu yönüyle aile tüm bu öğrenilen yaşam biçiminin ve hayatı yönlendiren esasların ilk aktarıldığı yer olarak, dini ve ahlaki gelişimin de yuvasıdır.⁷³

İnsanın ahlaki davranışlarının temeli çocukluk yıllarında atılır. İlk çocukluk yıllarında çevreden gelen tesirler ile çocuğun ahlaki davranışları ve vicdan duygusu gelişir.⁷⁴ Bu çevre unsurları içerisinde aile, elbette çocuğa yakınlığı açısından ve çocuğun ilk çevresi olması nedeniyle bu etkilemede en önemli yeri alır. Çocuğun ruhsal gelişiminde de ailenin rolü büyüktür. Sağlıklı bir ruhsal gelişim için aile ve çocuk-aile iletişimi önemlidir.⁷⁵

Çocuğun sosyal gelişiminde de ilk ve en önemli katkıyı aile yapar. Çocuk aile içerisindeki büyüklerini örnek alarak büyür ve gelişir. Büyüklerin tutum ve davranışları bu yolla çocuğa geçer. Eğer aile fertlerindeki kişilik gelişimi ve davranışlar, tutarlı ve dengeli ise çocuğun bireysel ve sosyal gelişimi olumlu olur. Örnek alınan aile fertlerinin davranışları tutarsız ise çocuk da olumsuz kişilik özellik-

⁷⁰ Abdullah Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 49.

⁷¹ Füsün Ataç, *Öğretmenler İçin Öğrenci Psikolojisi*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2003, s. 42-43.

⁷² Dah fazla bilgi için bkz. İbrahim Canan, "İslam'da Aile Terbiyesi", *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, s. 19-37.

⁷³ Daha fazla bilgi için bkz. Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi*, ÇÜİF Yayınları, Adana, 1998, s. 287-288.

⁷⁴ Mahmut Çamdibi, "Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi", *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, s. 111.

⁷⁵ Sağlıklı aile ve iletişim konusunda daha geniş bilgi için bkz. Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 58.

leri geliştirir.⁷⁶ Eğitim doğumla başlayıp, insanın hayatının sonuna kadar devam ettiğine göre, bu süreçte aile, çocuğa ilk kez ve sürekli olarak dünyanın ve yaşamının öğretildiği yer olmaktadır.⁷⁷ Çocuğun, zihinsel, duygusal, toplumsal ve ahlaki yönleri ailede şekillendiği için, ailede öğrenilen ilk kazanımlar, çocuğun devam eden hayatında; okulda, meslek yaşamında, toplumda, onu etkilemeye devam eder.⁷⁸ Bu nedenle toplumu meydana getiren temel unsurların başında gelen aile, çocuğun ileride nasıl bir insan olacağına ve nasıl bir yaşam süreceğinin temellerinin atıldığı yerdir.

Çocuğun eğitimi, kişiliğinin gelişmesi ve sosyal hayata uyumun sağlanmasında vazgeçilmez bir kurum olarak ailenin, eğitim sistemi içerisindeki işlevleri şunlardır: Biyolojik işlev; çocuğun dünyaya gelmesinde ailenin var olması zorunluluğunu ifade eder. Ekonomik işlev; çocuğun yeme, içme, barınma vs. ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sevgi ve koruyuculuk işlevi; manevi yönden çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Toplumsallaştırma işlevi; çocuğun sosyal bir varlık olarak ilk etkileşimlerinin gerçekleştiği yer olarak aile, onun sonraki yaşantısındaki tüm ilişkilerinin temelini atıldığı yerdir. Eğitim işlevi, çocuğun eğitim ihtiyacının karşılanması ve okul öncesinde aile ortamında eğitilmesidir.⁷⁹

Ailenin eğitim işlevi düşünüldüğünde, iyi ve sağlıklı bir eğitim ortamı ancak öğretmen ve aile işbirliği ile mümkündür. Aile ve öğretmen arasında karşılıklı sevgi, saygı, işbirliği gibi olumlu duygular ve etkin bir iletişimin varlığı öğrencinin yeteneklerini ve becerilerini tanıyarak kendi potansiyeli doğrultusunda eğitilmesine olanak sağlar.⁸⁰

⁷⁶ Mustafa Öcal, "Çocukta Sosyal Gelişim", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 147.

⁷⁷ Thomas Gordon, *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*, çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 266.

⁷⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Binbaşoğlu, *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*, ss. 37- 45.

⁷⁹ Eğitim sistemi açısından ailenin temel işlevleri için bkz. Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, AÜEBF Yayınları, Ankara, 1985, 157-160; Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", s. 50.

⁸⁰ Öğretmen-aile işbirliği ile ilgili bkz. Gordon, *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*, ss. 265-266, 270, 283-290; Ataç, *Öğretmenler İçin Öğrenci Psikolojisi*, s. 45, 176; Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 166.

Kişilik gelişimi her ne kadar insanın yaşamı boyunca devam etse de temelinin çocukluk döneminde atıldığı düşünülürken, anne-babanın çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile ve sosyal hayat içindeki rolünü ve nasıl bir kişiliğe sahip olacağını etkilemektedir.⁸¹ Bu etkileşimin iki farklı yönü vardır. Birincisi; olumsuz anne-baba tutumu, ikincisi; olumlu anne-baba tutumu. Olumsuz tutumlar: Aşırı koruyucu ve kaygılı anne-baba tutumu;⁸² aşırı baskıcı ve otoriter anne-baba tutumu;⁸³ sınırsız özgürlükçü anne-baba tutumu; mükemmeliyetçi anne-baba tutumu; tutarsız anne-baba tutumu.⁸⁴

Olumlu tutumların başında demokratik anne-baba tutumu gelir. En ideal tutumlardan birisidir. Anne-babanın çocuğu kabulü, sevgi ve sevecenlikle ele alması, çocukla ilgilenmesi şeklinde davranışa yansımaktadır. Aile iyi bir rehberdir. Çocuğa yol gösterir, alternatifler sunar. Seçim çocuğa aittir. Çocuk seçiminden sorumludur. Çocuk ne yapacağını veya yapmayacağını bilir. Her şeyden önce anne-baba iyi bir örnektir. Çocuk sınırlar içinde özgürdür.⁸⁵

İnsanın ilk dünyaya geldiği andan itibaren her türlü yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayan, onun zihinsel, duygusal, ahlaki gelişimini etkileyen ve yönlendiren, sonraki yaşamını yönlendirecek bilgi, beceri ve tutumlarının ilk adımının atıldığı yer olan aile, din eğitimi ve öğretiminde de ayrı bir önem taşımaktadır.⁸⁶ Çocuğun din eğitimi ilk yönlendirmelerin yapıldığı yer olarak en önemli kurum

⁸¹ Daha geniş bilgi için bkz. R.D. Hess- S.D. Holloways, "Family and School as Educational Institutions", ed. R.D. Parke, *Review of Child Development Research*, University of Chiago Press, Chicago, 1984, s. 179.

⁸² Daha geniş bilgi için bkz. M. Feehan- L.R. McFee- W.R. Stanton- P.A. Silva, "Strict and Inconsistent Discipline in Childhood: Consequences for Adolescent Mental Health", *British Journal of Clinical Psychology*, 30(4), 1991, ss. 325-331.

⁸³ J.L. Sheline- B.J. Skipper- W.E. Broadhead, "Risk Factors for Violent Behavior in Elementary School Boys: Have You Haggged Your Child Today?" *American Journal of Public Health*, 84(4), 1994, ss. 661-663.

⁸⁴ Olumsuz aile tutumu konusunda daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Gül Yayınları, Ankara, 1994, s. 185-189; Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 362.

⁸⁵ Sağlıklı aile iletişimi için bkz. A.K. Leung- W.L. Robson, "Counseling Parents about Childhood Discipline", *American Family Physician*, 45(3), 1992, ss. 1185-1189; Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, s. 189; Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 362.

⁸⁶ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaacılık, Ankara, 1980, s. 89; Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, DİB Yayınları, Ankara, 1983, s. 46.

ailedir.⁸⁷ Aile içi din eğitiminde temel boyut, anne-babaların yada yakın aile fertlerinin çocuğun sahip olmasını istedikleri dini yaşantıya ona bilerek ve isteyerek öğretmeleridir.⁸⁸ Bu kasıtlı yönlendirmeler genellikle, küçük yaşlardan itibaren çocuğa bazı kalıp ifadeleri öğretme, bazı dini yaşantıları birlikte gerçekleştirme, öğretilen dualar ve sureler şeklinde gerçekleşmektedir. Bu yönlendirmenin etkisi çok güçlüdür. Çünkü, aile dini değerlerin ve ilgilerin temel modelidir. Yakınlarının kullandıkları dini sözler ve uyguladıkları dini davranışlar yetişmekte olan çocukta derin izler bırakır.⁸⁹

Sonuç

Bireyin gelişiminde iki temel faktör vardır. Bunlar kalıtım ve çevredir. Kalıtım, çocuğun insan olma özellikleriyle dünyaya gelmesi yada anne babadan aldığı, özellikle biyolojik ve fizyolojik olan özellikleridir. Genel eğitimi etkilediği gibi, din eğitimini de etkiler. Çevre ise, kalıtımla getirdiği özelliklerin gelişimini etkileyen dış unsurlar bütünüdür. İnsan kalıtımla getirdiği özelliklerini dış çevrenin etkilemesiyle kültürlenerek geliştirebilen ve yeni kültürler yaratabilen bir varlıktır.⁹⁰ Çevresel dış unsurlar da din eğitimini önemle etkilemektedir.

Bu çevresel dış unsurların başında ise çocuğun ilk çevresi ya da yakın çevresi olan aile gelmektedir. Çocuğun, kalıtımla getirdiği özelliklerinin çevresel dış unsurlar ile ne kadar gelişeceği, nasıl biçimleneceği ve daha sonraki yılları ne derece etkileyeceği; ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel niteliği, çocuklarına sağladıkları imkanlar, aile bireylerinin birbirleriyle ve çocukları ile olan iletişimleri, çocuk yetiştirme tutumları, nasıl bir model oluşturdukları, gelişim ve eğitim konularındaki bilgileri gibi aile ortamı ile ilgili pek çok değişkene bağlıdır.⁹¹ Bu durumda çocuğun gelişimi, eğitimi ve

⁸⁷ L. Arthur Burton, *Religion and the Family*, The Haworth Pastoral Press, New York, 1992, s. 149.

⁸⁸ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 163.

⁸⁹ Catharine Beecher, *Religious Training of Children in School, the Family and the Church*, Harper and Brothers Publishers, New York, 1964, s. 10.

⁹⁰ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, s. 26.

⁹¹ Ülkü Üstünoğlu, "Aile Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar", *Aile Eğitimi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 80-89.

din eğitiminde bu denli belirleyici etkileri olan ailenin, din eğitiminden beklentilerinin belirlenmesi ve öğretimde uygulanması önemli bir ihtiyaçtır. Çünkü:

(1) Eğer din dersi öğretmeni, öğrenciyi tanıma adına, aile yaşamlarını ve ailede nasıl bir yönlendirme olduğunu bilirse, öğrencilere nasıl yaklaşması gerektiği konusunda bilgi sahibi olur. Çünkü her çocuğun evinde aldığı eğitim farklıdır. Her ailenin beklentileri, yaşayış biçimleri, çocuklarına uyguladığı eğitim tarzı değişiktir. Bu faktörler çocuğun kişiliğinin yerleşme aşamasında kültürel, sosyal, ahlaki ve hatta duygusal görüş açısını etkiler.

(2) Eğitimde paydaşlar etkin bir işbirliği içerisinde olursa çocuk kendini iyi ve mutlu hisseder. İlgi ve merak, keşif alanları, bilim kavramı, ruhsal- duygusal – sosyal denge, özgür düşünebilme, kendini ifade edebilme, iç disiplin ve yaşama bağlılık duygularını kazanır. Yapılması gereken; öğretmen-veli-okul üçgeninde ismi geçen paydaşların iletişimi sayesinde çocuğu her yönüyle ele almak, onu iyi-kötü, zayıf-güçlü yanlarıyla tanımak ve onda değişmesi gereken davranışları belirleyerek bir takım sorunları iletişim yoluyla çözebilmektir.⁹²

(3) Okullar, sistem kuramına göre yapılandırılan örgütlerin başında yer almaktadır. Her sistemin bir çevre içinde var olduğunu düşünürsek okullar da çevrelerinden bağımsız düşünülemez. Buna göre din öğretimi de çevresiyle sürekli etkileşim içinde olmalıdır. Aileler okulun ve din öğretiminin etkilendiği ve etkilediği çevre kapsamındadır. Veli-okul işbirliğinin sağlanması okulun, dolayısıyla din öğretiminin amaçlarını gerçekleştirmesinde, öğrencinin başarısını artırmada en önemli faktörlerden birisidir. Bu nedenle, onların desteğini sisteme dahil etmek gerekmektedir.

Bütün bu nedenler ortaya koymaktadır ki, etkili bir din öğretimi için, program geliştirme sürecinde toplum ihtiyacı anlamında veli beklentilerinin saptanması; ev ve okul çevresinin bir arada olması, birbirini tamamlaması, bütünlemesi gerekmektedir. Buna

⁹² Okul aile ilişkisi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. İzzettin Alıncıgüzel, *İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim (Genel Öğretim Bilgisi)*, Özyayın Matbaası, İstanbul, 1973, ss. 185-190.

rağmen ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde; din eğitiminde öğrenci velilerinin beklentilerini belirleyen, din eğitiminde program geliştirme sürecinde aile faktörünü dikkate alan araştırmaların eksikliği görülür. Bu nedenle din eğitiminde program geliştirme sürecinde ailenin beklentilerini tespit etmek, velilerin mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ve programına yönelik tutumlarını ortaya koymak önemli bir ihtiyaçtır. Bu alanda çalışmalar yapılmalıdır.⁹³

Kaynaklar

- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988.
- Alıcıgüzel, İzzettin, *İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim (Genel Öğretim Bilgisi)*, Özaydın Matbaası, İstanbul, 1973.
- Altaş, Nurullah, *Gençlik Dönemi Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaacılık, Ankara, 1980.
- Ataç, Füsün *Öğretmenler İçin Öğrenci Psikolojisi*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2003.
- Atay, Hüseyin, "Müslümanın Günlüğü", *AÜİF Dergisi*, 35, 1996.
- Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yayınları, İstanbul, 1995.
- Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, Gül Yayınları, Ankara, 1994.
- Bilen, Mürüvvet, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Anı Yayınları, Ankara, 1999.
- Bilgin, Beyza, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980.
- Bilgin, Beyza- Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1997.
- Bilhan, Saffet, "Din Eğitiminin Amacı" (Tebliğ Özeti), *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri*, Gelişim Matbaası, Ankara, 1981.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Genel Öğretim Bilgisi*, Binbaşoğlu Yayınları, Ankara, 1977.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*, MEB Basımevi, İstanbul, 2000.

⁹³ Bu konuda yapılan bir araştırma için bkz. Fatih Çakmak, *Velilerin Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

- Beecher, Catharine, *Religious Training of Children in School, the Family and the Church*, New York Harperand Brothers Publishers, 1964.
- Burton, L. Arthur, *Religion and the Family*, New York: The Haworth Pastoral Press, 1992.
- Canan, İbrahim “İslam’da Aile Terbiyesi”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Cüceloğlu, Doğan, *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.
- Çakmak, Fatih, *Velilerin Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007
- Çamdibi, Mahmut, “Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996.
- Demirel Özcan, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Demirel Özcan, *Öğretme Sanatı*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Doğan, Recai- Tosun, Cemal, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Doğan, Hıfzı, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, Önder Matbaacılık, Ankara, 1997.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentepe Yayınları, Ankara, 1975.
- Feehan, M.- McFee, L.R.- Stanton, W.R.- Silva, P.A., “Strict and Inconsistent Discipline in Childhood: Consequences for Adolescent Mental Health”, *British Journal of Clinical Psychology*, 30(4), 1991.
- Fidan Nurettin, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Alkım Yayınları, Ankara, 1986.
- Good, Carter V. (ed.), *Dictionary of Education*, McGraw Hill Book Company, New York, 1959.
- Gordon, Thomas, *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*, çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Hess, R.D.- Holloways, S.D., “Family and School as Educational Institutions”, ed. R.D. Parke, *Review of Child Development Research*, University of Chiago Press, Chicago, 1984.
- Koçer, H. Ali, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi*, Ankara 1967.

- Küçükahmet, Leyla, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.
- Leung, A.K.- Robson, W.L., "Counseling Parents about Childhood Discipline", *American Family Physician*, 45(3), 1992.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye'de Din Eğitimi*, MEB Basımevi, Ankara, 1966.
- Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Selçuk, Mualla- Tosun, Cemal, "Türkiye'de ve Almanya'da İslam Din Dersleri", *III. Din Şurası, Tebliğ ve Müzakereleri*, ed. Mehmet Bulut, DİB Yayınları, Ankara, 2005.
- Sevinç, Müzeyyen, "Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar", *Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, ed. Müzeyyen Sevinç, Morpa Kültür Yayınları, İzmir, 2003.
- Sheline, J.L.- Skipper, B.J.- Broadhead, W.E., "Risk Factors for Violent Behavior in Elementary School Boys: Have You Hugged Your Child Today?" *American Journal of Public Health*, 84(4), 1994.
- Sönmez, Veysel, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Şişman, Mehmet, *Öğretmenliğe Giriş*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Öcal, Mustafa, "Çocukta Sosyal Gelişim", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998.
- Özbek, Abdullah, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996.
- Özden, Yüksel, *Öğrenme ve Öğretme*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Özden, Yüksel, *Eğitimde Dönüşüm*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1975.
- Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, AÜEBF Yayınları, Ankara, 1985.
- Tosun Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pagem A Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Tosun Cemal, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*, TDV Yayınları, Ankara, 1996.
- Tosun Cemal, "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi: Bugünden Geleceğe", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, MEB Yayınları,

- Ankara, 2004.
- Üstünoğlu, Ülkü, “Aile Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar”, *Aile Eğitimi*, Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Varış Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*, Alkım Yayıncılık, Ankara, 1994.
- Yavuz, Kerim, *Günümüzde Din Eğitimi*, ÇÜİF Yayınları, Adana, 1998.
- Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, DİB Yayınları, Ankara, 1983.